

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет педагогічний
Кафедра педагогіки та управління навчальним закладом

Дипломна робота магістра
з теми:

**«ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ»**

Виконала:
здобувачка освітнього ступеня «Магістр»
спеціальності 073 Менеджмент
за освітньою програмою
Управління навчальним закладом
UNZ1-M20 групи
Андрейків Іванна Степанівна

Керівник:
Дуткевич Тетяна Вікторівна, кандидат
психологічних наук, професор, професор
кафедри психології освіти

Рецензент:
Кучинська Ірина Олексіївна, доктор
педагогічних наук, професор, професор,
завідувач кафедри педагогіки та
управління навчальним закладом

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	9
1.1. Аналіз поняття конкурентоздатності закладу освіти	9
1.2. Чинники забезпечення конкурентоздатності закладу освіти та їх урахування в управлінській діяльності.....	18
1.3. Складові готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.....	29
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	44
2.1. Методика та аналіз результатів дослідження актуального стану сформованості готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.....	44
2.2. Обґрунтування поняття формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти	56
2.3. Характеристика змісту та аналіз результатів впровадження програми формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.....	61
Висновки до розділу 2	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	95

Додаток А. Опитувальник «GET TEST» (Л. М. Карамушка, О.А.Філь).....	95
Додаток Б. Чи схильні ви до стресу? (Ф. Хміль)	99
Додаток В. Культура конкуренції (О.А. Філь).....	100
Додаток Д. Тематика тренінгових занять.....	104

ВСТУП

Конкуренція є глобальним явищем у житті людини XXI сторіччя, стає невід'ємною частиною взаємодії між закладами освіти різних типів і форм власності за «лояльність клієнтів», за кваліфікований персонал, за імідж закладу, діапазон та рівень якості надання освітніх послуг, залучення інвестицій, встановлення та розширення партнерських зв'язків тощо. Успішність діяльності закладів освіти в умовах конкуренції на ринку праці та послуг значною мірою забезпечується високою конкурентоздатністю їх персоналу.

Конкуренцію як наукову категорію вивчали О.С.Александрова [1], В.О.Бикова [5], Л. Галаган [14], Л.М. Мітіна [45], М.Е.Портер [60] та ін. Особливості конкурентоздатності досліджено стосовно особистості (у тому числі і педагога) (О. І. Алексеева [2], О.І.Бондарчук [6], О.В. Вознюк [12], Ю.І.Завалевський [22], Н.В.Ортікова [52], О.О.Романовська [63], В.І.Шаповалов [79] та ін.), а також стосовно освітніх організацій (О.І.Вакулюк [9], Л. М. Карамушка [26], Р.А.Фатхутдінов [72], О.А.Філь [73], Н.М.Шуляр [80] та ін.). Аспекти професійної підготовки і готовності до педагогічної діяльності висвітлено в працях В.Й. Бочелюка [7], О.А. Дубасенюка [71], І.А.Зязюна, О.М.Пехоти [58], О.М. Кокуна [28], А.Ф.Линенко [37], О.В. Хрущ-Ріпської [75], Т.С. Яценко [81] та ін. Однак проблема підготовки педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти практично не виступала предметом спеціального вивчення, що й зумовило визначення теми нашого дослідження, а саме: **«Формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти».**

Об'єкт дослідження – процес професійного вдосконалення педагогів.

Предмет дослідження – формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й емпірично визначити складові та процес формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.

В основу дослідження покладено **гіпотезу** про те, що ефективність формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти може бути досягнена за умови активізації професійного спілкування і взаємодії педагогів, моделювання ситуацій змагання, обговорення, дискусії у рамках експериментального формування засобами соціально-психологічного тренінгу.

Відповідно до мети та гіпотези поставлено **завдання** дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми та розкрити основний зміст формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.
2. Емпірично дослідити актуальний стан готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти та виокремити проблеми її сформованості.
3. Розробити і перевірити ефективність упровадження експериментального формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти засобами соціально-психологічного тренінгу.

Методи дослідження. Для вирішення наукового завдання та перевірки гіпотези було застосовано методи дослідження:

- *теоретичні* (аналіз, систематизація та узагальнення матеріалів досліджень у психолого-педагогічній літературі, теоретичне моделювання складових змісту готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти);
- *емпіричні* (опитування, тестування, метод незакінчених речень, контент-аналіз);
- *формувальний експеримент* (соціально-психологічний тренінг, навчально-рольові та ділові ігри тощо);

– методи якісного та кількісного опрацювання емпіричних даних (обчислення відсоткових співвідношень, числове порівняння, методи унаочнення та ілюстрування – рисунки і таблиці).

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась у три етапи протягом 2020–2021 рр.

На першому етапі (вересень-жовтень 2020 р.) здійснено планування дослідження, теоретичний аналіз проблеми, з'ясовано і схарактеризовано основні поняття дослідження (конкуренція, конкурентоздатність, готовність до забезпечення конкурентоздатності).

На другому етапі (листопад-грудень 2020 рр.) розроблено програму емпіричного дослідження, сформовано і застосовано комплекс методик для діагностики актуального стану сформованості готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.

На третьому етапі (січень-червень) було розроблено і проведено формувальний експеримент, здійснено експериментальну перевірку його ефективності.

На четвертому етапі відбувалась систематизація теоретико-емпіричних результатів дослідження, оформлення тексту роботи, її рецензування.

Експериментальна база дослідження. Гімназія №136 м.Києва. Загальний обсяг вибірки складає 42 особи – педагоги, у формуальному експерименті розділені на дві групи (експериментальна – 22 особи, контрольна – 20 осіб).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі теоретично розроблено складові готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти та запропоновано систему їх формування за допомогою соціально-психологічного тренінгу.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути застосовані при розробці системи управління персоналом та здійсненні кадрової політики освітньої галузі, орієнтованої на

конкурентоздатних фахівців; у процесі атестації педагогів та підготовки управлінського персоналу освітніх організацій тощо.

Апробація. Результати дослідження висвітлено у доповідях, зроблених на засіданнях кафедри психології освіти і кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, під час роботи проблемної групи «Актуальні проблеми психології освіти», на міжнародній закордонній науково-практичній конференції «Наука і освіта в умовах цивілізаційних змін» (31 жовтня 2020 р., м. Лодзь, Республіка Польща), на всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Практична психологія: сучасні реалії та перспективи» (15 квітня 2021 року, м. Кам'янець-Подільський), а також на звітній науковій конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками НДРС у 2019-2020 навчальному році (5-6 жовтня 2021 р.).

Публікації. Матеріали дипломної роботи висвітлено у чотирьох публікаціях, 2 – одноосібних та 2 – у співавторстві:

Андрейків І. Культура управління як чинник підвищення конкурентоздатності педагогічного колективу закладу освіти. *Nauka i edukacja w warunkach zmian: Mater. II Międz. Konf. Nauk.-Prakt. Łódź 31 października 2020. Łódź: Nowa nauka, 2020. S. 58-60.* (у співавторстві – 50%).

Андрейків І. Складові конкурентоздатності педагогічного колективу закладу освіти. *Наука і вища освіта : тези доповідей XXIX Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 11 листопада 2020 р. Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2020. С. 195.*

Андрейків І. Аналіз актуального стану сформованості готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти. *Практична психологія: сучасні реалії та перспективи: Зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (15 квітня 2021 року). м. Кам'янець-Подільський: КНТ, 2021. С. 12-15. Електронне видання. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/215>*

Андрейків І.С. Стресостійкість педагогів як чинник конкурентоздатності закладу освіти. Практична психологія: сучасні реалії та перспективи: Зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (15 квітня 2021 року). м. Кам'янець-Подільський: КНТ, 2021. С. 15-18. (у співавторстві – 50%). Електронне видання. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/215>

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг становить 104 сторінки, основний – 84 сторінки. Робота містить 3 рисунки, 5 таблиць, 4 додатки. Список використаних джерел нараховує 81 найменування.

ВИСНОВКИ

Здійснені теоретичний аналіз проблеми та емпіричне дослідження свідчать про підтвердження гіпотези та досягнення мети роботи, яка полягала в теоретичному обґрунтуванні й емпіричному визначенні складових та процесу формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.

Згідно з першим завданням роботи, у першому розділі виконано теоретичний аналіз проблеми та розкрито основний зміст формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти.

З'ясовано, що конкуренція є важливим чинником організаційного розвитку закладу освіти, складовою та суттєвою умовою щодо вияву та розвитку феномену «конкурентоздатність» особистості та розуміється як взаємодія суб'єктів у боротьбі за обмежені ресурси.

Розкрито, що конкурентоздатна особистість – це особистість, якій притаманні такі основні характеристики, як потреба в досягненнях та успіху, схильність до творчості, цілеспрямованість та рішучість, вміння йти на розумний ризик, потреба в незалежності, які забезпечують її інноваційний потенціал.

Показано, що конкурентоздатність педагогічного колективу – це його відносна, динамічна, інтегральна соціально-психологічна характеристика, яка забезпечує його ефективну конкуренцію порівняно з аналогічними закладами освіти на сучасному ринку праці та освітніх послуг. Конкурентоздатність закладу освіти досягається шляхом утримання ним конкурентної переваги (переваги над прямими конкурентами) або завдяки особливим якостям, що відрізняють його від суперників, або через більш високу продуктивність, що забезпечує перевагу за витратами.

Визначено, що провідними чинниками забезпечення конкурентоспроможності закладу освіти виступають конкурентоспроможна

особистість керівника і педагогів, якість управління, інноваційність діяльності закладу освіти, конкурентоспроможність педагогічного колективу.

Показано, що готовність педагога до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти становить собою стійке, багатоаспектне та ієрархізоване утворення особистості, що включає ряд властивостей педагога, адекватних вимогам, змісту та умовам діяльності закладу освіти в умовах конкуренції, які у своїй сукупності дозволяють закладу освіти отримувати конкурентні переваги.

До основних складових готовності педагога до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти віднесено: інноваційний потенціал педагога, його стресостійкість та культура конкуренції.

Згідно з другим завданням роботи, у другому розділі емпірично досліджено актуальний стан готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти та поставлено завдання з його покращення шляхом експериментального формування.

Розроблено діагностичну методику на визначення інноваційного потенціалу, стресостійкості, культури конкуренції педагогів – складових стану сформованості їх готовності до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти. Визначено, що більшість педагогів володіє середнім і низьким рівнями готовності до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти, а лише кожен п'ятий – високим.

З'ясовано на підставі результатів діагностичного дослідження, що актуальними завданнями з формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти, є:

- створення у закладі освіти умов для повноцінних реалізації та задоволення потреб педагогів у незалежності та у досягненнях;
- розвиток складових інноваційного потенціалу педагогів – цілеспрямованості та рішучості, схильності до творчості та вміння йти на розумний ризик;

- підвищення стресостійкості та емоційної стійкості;
- подолання негативного ставлення педагогів до явища конкуренції; формування конструктивної конкурентної поведінки, що спирається на гуманістичні ідеали і цінності.

Визначено, що формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти є невід'ємною частиною їх професійного розвитку, процесу закономірної й прогресивної зміни суб'єкта професійної діяльності в умовах конкурентної взаємодії.

Розкрито зміст та структуру соціально-психологічного тренінгу «Розвиток конкурентоздатності педагогів», що шляхом активізації професійного спілкування і взаємодії педагогів, моделювання ситуацій змагання, обговорення, дискусії забезпечив формування у них компетентностей конкурентоздатності.

Згідно з третім завданням дослідження, засвідчено покращення показників як всіх складових, так і загалом готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності як результат впровадження тренінгу. Кожен третій педагог оволодів високим рівнем, удвічі скоротилась чисельність педагогів із низьким рівнем.

Зрушення у рівнях готовності педагогів контрольної групи до забезпечення конкурентоздатності свідчать про ледь помітні і несуттєві зміни показників за всіма її складовими, що відбулись в умовах належної методичної роботи у школі, сумлінного виконання мотиваційної функції з боку керівників закладу освіти. Однак, зазначимо, що зміни ці мали помітно меншу амплітуду, порівняно з експериментальною групою, де велась цілеспрямована робота з формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності.

Підтверджено поставлену у роботі гіпотезу і доведено, що ефективним засобом формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти є соціально-психологічний тренінг, який

забезпечує високу інтерактивність його учасників та спирається на використання комплексу формувальних методів (міні-лекції; групова дискусія; робота в малих групах; тренінгові вправи; графічні методи - заповнення робочих аркушів; самодіагностика; мультимедійні презентації; метод «мозкового штурму»; метод творчого проєктування; побудова індивідуальних програм розвитку; виконання домашніх завдань; анонімне анкетування; індивідуальне консультування.

Здійснене дослідження відкриває перспективи для подальшої розробки та вивчення проблеми формування готовності педагогів до забезпечення конкурентоздатності закладу освіти. Авторка вбачає їх у розробці систем психолого-управлінського забезпечення розвитку й саморозвитку конкурентоздатності персоналу закладів освіти, кадрового відбору в умовах професійних і посадових конкурсів, діагностики і оцінки рівнів та проблем сформованості конкурентоздатності працівників; підготовки конкурентоздатного кадрового резерву, HR-менеджерів та дорадників до розв'язання проблем управління конкурентоздатністю педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова О. С. Конкуренція як предмет соціально-філософського аналізу // Нова Парадигма : Альманах наукових праць. 2002. №27. С. 6–11.
2. Алексеєва О.І. Практичний інструмент системи психологічного забезпечення розвитку конкурентоздатності управлінського персоналу освітніх організацій державної форми власності // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. / Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2015. Т. IX : Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 7. С. 24–30.
3. Барабой В. А., Резніков О. Г. Фізіологія, біохімія і психологія стресу : монографія. Київ: Інтерсервіс. 2013. 314 с.
4. Басалюков В.В., Шевцов А.Г. Применение системы интенсивного обучения в повышении квалификации государственных служащих // Теоретико-методологические проблемы совершенствования психологической подготовки менеджеров. Київ: Персонал, 2000. №1 (55). Приложение №3 (8). С. 39-41.
5. Бикова В. О. Компонентно-структурний аналіз феномена «конкурентоспроможність фахівця» [Електронний ресурс] Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2012. №1. С. 5–11. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vduer_pp/2012_1/1.pdf
6. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності : [монографія]. Київ: Наук. Світ, 2008. 318 с.
7. Бочелюк В.Й. Психологічні засади готовності учасників освітньої діяльності до управління інноваційними процесами в школі : автореф. дис..... д-ра. психол. наук : спец. 19.00.05 – соціальна психологія і соціальна робота. Київ:, 2004. 36 с.

8. Брюховецька О. В., Калита Л. Ю. Психологічні особливості підготовки керівників комерційних організацій до управлінської діяльності [Електронний ресурс] / ДВНЗ «УМО» НАПН України. 2007. Режим доступу: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/19_.pdf.
9. Вакулюк О. І. Розвиток спеціально-конкурентоздатних характеристик управлінського персоналу освітніх організацій державної форми власності як напрям інноваційного розвитку в освіті та управлінні // Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Суми, 30–31 трав. 2012 р.) : у 2-х ч. – Суми : НІКО, 2012. – Ч. 1. – С. 25–28.
10. Варецька О. Конкуренція. Види конкуренції / Робочий зошит з економіки, 4 клас. [Електронний ресурс] 2015. Режим доступу: <http://school.xvatit.com/index.php?title>.
11. Велітченко Л.К. Психолого-педагогічний практикум у системі підготовки до педагогічної взаємодії // Педагогіка і психологія. №4. Київ: «Педагогічна думка», 1997. С.35-40.
12. Вознюк О.В. Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика : Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. 614 с
13. Вітюк Н.Р. Психологічні особливості конфліктологічної підготовки майбутніх учителів // Актуальні проблеми психології. Т. 6. Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Вип. 7 / За ред. Максименка С.Д. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2007. С. 68-76.
14. Галаган Л. В. Психологічні особливості розвитку конкурентоздатності безробітних-майбутніх підприємців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.10 «організаційна психологія; економічна психологія». Київ, 2013. 22 с.

15. Галус О.М., Зданевич Л.В., Семиченко В.А. Теоретичні та методичні основи професійного самовиховання студентів вузу / За заг. ред. В.А.Семиченко. Хмельницький: ХГПІ, 2001. 253 с.
16. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм. Історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія. Київ: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. 243 с.
17. Данчева О.В., Швалб Ю.М. Практична психологія в економіці та бізнесі. Київ: Лібра, 1999. 270 с.
18. Дуткевич Т. В., Толков О. С. Техніка управлінської діяльності у закладі освіти : Навчальний посібник. КНТ: Київ, 2020. 194 с.
19. Евплова Е.В. Конкурентоспособность как педагогическая проблема. Известия УрГУ. Серия 1. Проблемы образования, науки и культуры. 2012. № 4 (95). С. 169–174.
20. Емельянова Л. А. Психология конкуренции и конкурентоспособности (на примере производственных организаций): монографія. М. : МГОУ, 2008. 440 с.
21. Завадський Й.С. Менеджмент: Підручник для студ. економ, спец. вищ. навч. закл.: У 2 т. Т. 2. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. 640 с.
22. Завалевський Ю. І. Конкурентоспроможний вчитель: теорія і практика: монографія. Чернівці : Букрек, 2010. 216 с.
23. Зливков В.Л. Професійна ідентичність та особистість педагога : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Ніжин, 2014. 131 с.
24. Інструментарій менеджера освіти [Електронний ресурс] // Сайт творчої групи Єльнікових. 2007. Режим доступу : www.elnik.kiev.ua.
25. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2000. 332 с.
26. Карамушка Л. М., Філь О. А. Формування конкурентоздатної управлінської команди на матеріалі діяльності освітніх організацій: монографія. Київ: ІНКІОС, 2007. 268 с.

27. Ковальчук В. А. Професійна підготовка майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем: теорія, методика, практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І.Я.Франка, 2016. 442 с.
28. Кокун О.М. Оптимізація психофізіологічної готовності студентів до педагогічної діяльності // Актуальні проблеми психології. Т. : Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Вип. 7. / За ред. С.Д. Максименка. Київ:: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство, 2007 С. 120-130.
29. Коломенский Я.Л. Актуальные проблемы формирования у будущих учителей психологической готовности к педагогической деятельности // Психология: Респ. науч. сб. Минск, 1990. Вып. II. С.3-7.
30. Колот А. М. Мотивація персоналу. Київ: КНЕУ, 2002. 345 с.
31. Конкурентоспроможність робочої сили в системі соціально-трудо­вих відносин: монографія / Д. П. Богиня, Г. Т. Куліков, Л. С. Лісогор та ін. ; НАН України, Ін-т економіки; відп. ред. Д. П. Богиня. Київ, 2003. 214 с.
32. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Ніка-центр, 2006. 580 с.
33. Корсакевич В.В. Корпоративний семінар-тренінг «Психологія розвитку конкурентоздатності персоналу вищого навчального закладу приватної форми власності» / Збірник наукових праць «Правничий вісник» Університету «КРОК». 2013. Випуск 15. С. 176–182.
34. Коць М.О. Комунікативна підготовка майбутнього вчителя інтеракційними методиками: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / НПУ ім. М.П.Драгоманова. Київ, 1997. 18 с.
35. Кочкурова О.В. Особливості духовного розвитку особистості майбутнього педагога [Електронний ресурс] // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки. – 2014. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2.

36. Леганькова О. В. Взаимосвязь психологического здоровья и психологической культуры педагога в контексте современной социокультурной ситуации [Электронный ресурс] // Здоровье педагога: проблемы и пути решения. 2010. Режим доступа: <http://sites.google.com/site/zdoroviepedagoga/1-sekcia/legankova>
37. Линенко А.Ф. Готовність майбутніх вчителів до педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. 1995. №5. С.125-132.
38. Лозова О.М. Методичні можливості кейс-методу у психологічній підготовці майбутніх менеджерів // Теоретико-методологіческие проблеми совершенствования психологической подготовки менеджеров. Київ: Персонал, 2000. №1 (55). Приложение №3 (8). С. 45-47.
39. Ляміна Л.Є., Рудоміно-Дусятська О.В. Використання інтерактивних форм навчання в післядипломній підготовці менеджерів // Теоретико-методологіческие проблемы совершенствования психологической подготовки менеджеров. Київ: Персонал, 2000. №1 (55). Приложение №3 (8). С. 50-52.
40. Львов Л.В., Перезовова О.В. Феномен конкурентоспособности в профессиональном образовании менеджеров // Мир науки, культуры, образования. 2010. №1. С. 169–178.
41. Максименко С. Д. Розвиток конкурентоздатності персоналу як важлива складова організаційного розвитку освітніх організацій / [С.Д.Максименко, Л.М. Карамушка, О.А. Філь] : Психологічні умови розвитку конкурентоздатності організації : тези VI міжнародної наук.-практ. конф. з організаційної та економічної психології (м. Керч, 25–27 червня 2009 р.) / за наук. ред. Л.М. Карамушки. Київ: Наук. світ, 2009. С. 8–12.
42. Малхазов О. Р. Психологія праці : навчальний посібник : рек. МОН України для студ. ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 206 с.

43. Мегем Є. Спільна творча діяльність викладачів і студентів – основа проектно-технологічної підготовки // Вища освіта України. 2005. №4. С. 90-94.
44. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : навч. посіб. Київ: МАУП, 2004. 192 с.
45. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности: учеб.-метод. пособие; гл. ред. Д. И. Фельдштейн; Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. 2-е изд., стер. Москва-Воронеж, 2003. 398 с.
46. Моляко В.А. Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання, 1989. 48 с.
47. Моргун В.Ф. Образовательные технологии многоуровневой подготовки специалистов / Под ред. Н.В.Беседина, В.Ф.Моргуна. Полтава, 2002. 120 с.
48. Мороз Л. І. Основи професійно-психологічного тренінгу (у запитаннях та відповідях) : навч. посібник. Київ: КЮІ МВС, 2004. 112 с.
49. Морозова Г.Б. Психологическое сопровождение организации и персонала. СПб.: Речь, 2006. 400 с.
50. Москаленко А. П. Концептуальний підхід до організації психологічного забезпечення службовооперативної діяльності в системі МВС // Український соціум. 2005. №4. С. 56–65.
51. Москвичев С.Г. Ролевая игра в психологической подготовке менеджеров // Теоретико-методологические проблемы совершенствования психологической подготовки менеджеров. Київ: Персонал, 2000-№1 (55). Приложение№3 (8). С. 43-45.
52. Ортікова Н. В. Теоретичний аналіз проблеми формування конкурентоспроможності молодих спеціалістів в сучасних ринкових умовах. // Науковий часопис. 2006. №15. С. 188–191.
53. Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: монографія / Акімова О.В., Галузьяк В.М. та ін.. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2014. 416 с.
54. Оцінка лідерських якостей: методичний посібник для проведення тренінгу за Програмою лідерства – 2015 для новопризначених державних

- службовців / О. І. Бондарчук, В. В. Ковальчук, Л. О. Бабенко, Л. О. Юзвенко. Київ: Школа вищого корпусу державної служби, 2015. 36 с.
55. Пахомов С. Ю. Диверсифікація факторів конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Etp/2008_21/Pahomov.pdf.
56. Пачковський Ю. Ф. Психологія підприємництва: навч. посібник. Київ: Каравела, 2015. 416 с.
57. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф.Кривонос, О.Г. Мирошник. 2-е вид., доп і перероб. Київ: Вища шк., 2004. 422 с.
58. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посібник / За ред. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. Київ: Вид-во А.С.К., 2003. 240 с.
59. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.
60. Портер М. Э. Конкуренция. М. ; СПб. ; К. : Изд. дом «Вильямс», 2005. 608 с.
61. Програма дослідження особливостей психолого-педагогічної підготовки конкурентоздатного фахівця в умовах післядипломної педагогічної освіти / [О. І. Бондарчук, Л. М. Сергеева, О. А. Філь та ін.]. // Післядипломна освіта в Україні. 2015. №1. С. 55 –56.
62. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие. Самара : Издательский Дом «БАХРАМАХ-М», 2002. 672 с.
63. Романовська О. О. Конкурентоздатність і проблема підготовки майбутніх фахівців до діяльності в ринкових умовах // Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. 2009. №4. С. 36–43.
64. Савенкова Л.О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління. Київ: КНЕУ, 2005. 209с.
65. Семенов И.Н., Васютин Р.Н. Социально-психологические механизмы

внедрения методов видеотренинга в рефлексивную практику профессиональной подготовки менеджеров // Теоретико-методологические проблемы совершенствования психологической подготовки менеджеров. Київ: Персонал, 2000, №1 (55). Приложение №3 (8). С. 25-27.

66. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навч. посіб. Київ: Вища школа, 2004. 335 с.

67. Слостенин В.А. Профессионализм педагога: акмеологический контекст // Педагогическое образование и наука. 2002. №4. С. 4-9.

68. Смирнов Б. А., Долгополова О. В. Психологія діяльності в екстремальних ситуаціях. Харків : Вид-во «Гуманітарний Центр», 2007. 292 с.

69. Тарасова В. Теоретичні основи організації інноваційної управлінської діяльності керівника ЗНЗ [Електронний ресурс] // Освіта Запорізького краю. 2016. Режим доступу :

http://virtkafedra.ucoz.ua/publ/pprpopopr/kompetentnisnij_pidkhid_u_suchasnomu_osvitnomu_menedzhmenti/teoretichni_osnovi_organizaciji_innovacijnoji_upravli_nskoj_i_dijalnosti_kerivnika_znz/8-1-0-40.

70. Теорія та практика управління професійним розвитком науково - педагогічних педагогічних працівників в умовах трансформаційних змін в освіті: колективна монографія / Є.Р.Чернишова, Л.М.Колосова, Н.В.Любченко, М.Е.Морозова; за наук. ред. Є. Р. Чернишової. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 296 с.

71. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник: Ч. 1.: Технології загально педагогічної підготовки майбутніх учителів / За заг. ред. докт. пед. наук О.А. Дубасенюк. –итомир: Житомирський державний педагогічний університет, 2001. 267 с.

72. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации: учебник. М.: Изд-во Эксмо, 2005. 544 с.

73. Філь О.А. Технологія розвитку конкурентоздатності персоналу освітньої організації : навч.-метод. посіб. Біла Церква: КОІПОПК, 2008. 52 с.
74. Хміль Ф. І. Управління персоналом : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2006. 488 с.
75. Хрущ-Ріпська О.В. Психолого-педагогічні умови та засоби формування готовності до музично-педагогічної діяльності. Наукове видання. Київ. Тов. "Міжнародна фінансова агенція". 1998. 18 с.
76. Чорна І. М. Характеристика структурних компонентів психологічної готовності майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи у школі // Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 12, Психол. науки. Київ, 2006. Вип. 11. С. 200–207.
77. Чорна Н.Б. Сутність та структура готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей // Вісник Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2012. № 1 (17). С. 192-196.
78. Чорний Г.М. Управління: концептуальні засади національного менеджменту. Монографія. Київ: ННЦІАЕ, 2005. 102 с.
79. Шаповалов В. И. Конкурентоспособность личности в парадигме инновационного педагогического менеджмента [Електронний ресурс] // Научный журнал "Ярославский педагогический вестник". 2005. Режим доступу: http://vestnik.yvspu.org/releases/pedagoka_i_psichologiy/22_5/.
80. Шуляр Н. М. Механізм забезпечення якості персоналу як спосіб підвищення конкурентоспроможності підприємства // Економіка, менеджмент, бізнес. Том 1. 2012. №1. С. 82–88.
81. Яценко Т.С. Активна соціально-психологічна підготовка вчителя до спілкування з учнями: Кн.. для вчителя. Київ: Освіта, 1993. 208 с.